

haalden de Duitsers 3,7 miljoen paar naar zich toe, ongeveer voor een derde schoenen voor de *Wehrmacht*.¹ Er restten voor de voorziening van Nederland dus slechts 8,6 miljoen paar. Daarvan was evenwel 1,1 miljoen bestemd voor speciale groepen: voor de mijnwerkers (zij alleen al kregen er meer dan 100 000), voor arbeiders in allerlei andere bedrijfstakken waar de schoenen snel sleten, en voor groepen overheidspersoneel als de politie, de brandweer en de functionarissen van de economische controlediensten. Daarnaast moesten de Nederlandse Arbeidsdienst en allerlei NSB-formaties van laarzen en schoenen voorzien worden – die laatste contingenten mochten evenwel, aldus een instructie van Seyss-Inquart, niet al te hoog zijn. In de periode lente '41–lente '42, toen de opgelegde export naar Duitsland uitzonderlijk groot was, werden in totaal slechts 2 miljoen paar schoenen voor de Nederlandse markt vervaardigd, grotendeels dan ook nog z.g. zomerschoenen. Men vergelijkte dit cijfer met de 17 miljoen paar die vóór de oorlog per jaar geproduceerd werden, en men begrijpt welk een noodtoestand zich ging aftekenen. Met elk seizoen dat verstreek (de strenge winter '41–'42 bracht een uitzonderlijk zware sneeuwval met zich), werd die nood nijpendere.

In maart '42 schreef de directeur van het Centraal Distributiekantoor aan Verwoerd, 'dat er voor elke bon tien aanvragen binnenkomen en dat voor de loketten veldslagen worden geleverd door de opgewonden aanvragers'.² Het rijksbureau voor huiden en leder had die situatie voorzien en dan ook van meet af aan getracht, er zorg voor te dragen dat er tenminste genoeg materiaal beschikbaar bleef voor reparaties. In '39 was daar 4 000 ton leer voor gebruikt, in '41 was nog 2 350 ton beschikbaar; voorkomen werd dat de jaarlijkse hoeveelheid (aanvankelijk leer, later 'leer' op buna-grond-

had genomen . . . De administratieplicht heeft echter wel een enorme hoeveelheid papier doen beschrijven. Met ware hartstocht trok men bij het rijksbureau aan het verwerken van de duizenden binnenkomende opgave-formulieren, ruim dertig man personeel werd er mee aan het werk gezet' – en dus aan de arbeidsinzet in Duitsland onttrokken. (A. J. van der Leeuw: *Huiden en leder, 1939–1945*, p. 268)

¹ Daarnaast werden door de schoenfabrieken ca. 6 miljoen paar 'schoenen' voor Duitsland geproduceerd, hoofdzakelijk leerloos schoeisel, waarvoor Duitsland de grondstoffen ter beschikking stelde. In de jaren '41 en '42 werden voorts grote hoeveelheden leren uitrustingsstukken voor de *Wehrmacht* vervaardigd, waaronder 11 000 leren pakken. De productie voor de *Wehrmacht* vond in hoofdzaak in de eerste bezettingsjaren plaats, de later komende *verlagerte Aufträge* waren voor de Duitse burgerbevolking bestemd. ² Brief, 27 maart 1942, van de directeur van het CDK aan de directeur van het rijksbureau voor huiden en leder, aangehaald in van der Leeuw: *Huiden en leder 1939–1945*, p. 196.